

krizma - lat. chrisom; čes. *křížmo*; posvätná masť z *olivového oleja* s prísadou *balzamu* a korenia; používaná na *svätenie* pri *krste*, kňazskom posvätení, *poslednom pomazaní* a ďalších ceremóniách; ruský výraz *miro*; používaný ako preklad slova *krizma*, má aj ďalší význam a znamená posvätnú tekutinu vyvierajúca napr. z *ikony* alebo *acheiropoetu*; uchováva sa v *konsignatori* alebo (v pravoslávnom ríte) v *alabastronu*; pozri *birmovka*; *olearium/chrismale/ampule*; *mágia*

kríž - gréc. *stauros*; lat. *crux*

-etymologicky a významovo odvodzované niektorými autormi z ak, ur alebo os (pozri *os sveta*) – „svetlo veľkého ohňa, t.j. *slnka*“; symbol z dvoch alebo niekoľkých prekrížených alebo k sebe priradených ramien, ktorého varianty sú v podstate odvodené z troch základných typov: *kríža gréckeho*, *latinského* a *kríža v tvare T* (pozri *kríž egyptský antonínsky*); kríž vyjadruje skúsenosť poznaných protikladov prírodného diania a súčasne ich jednotu vyjadrenú prekrížením ramien (aktivita – pasivita; mužský – ženský; život – smrť; oheň – zem); symbol sa objavil už v hlboko predhistorickom umení *Ázie*, kde bol nebeským a *svetelným symbolom* (pozri *svastika*, *crux gemmata*); v *Egypte* mal význam *zdravia*, *šťastia* a *života* (pozri *kríž egyptský*, *kríž závesný*); v židovstve bol kríž *eschatologickým* ochranným znamením (*tau*), ktorý prijala aj *antika* v podobe *kríža Ondrejského*; kríž sa rozšíril v *kresťanstve* v početných variantoch a funkciách (pôdorys chrámov, prekríženie *rebier* chrámovej *klenby*, nevyhnutná súčasť *oltára*, *krucifixu*, *heraldiky*), symbol Kristovej smrti, atribút *apoštolov* a *mučeníkov* (pozri *atribúty*, *symbols*, *alegérie a prirovnania*); v umení kríž videný aj v postave *oranta*; popri *kozmozologickom* vzťahu stal sa aj symbolom *moci* počas vlády Konštantína Veľkého (4.st., pozri *Byzantská ríša*); v neskorších časoch sa stal kríž symbolom oslobodeneckého boja, stavaného Grékmi proti tureckému *polmesiacu*; súčasne sa stal kríž symbolom víťazstva impérií nad národmi iných ako kresťanských vyznaní; rad štátov kríž začlenilo do svojich výsostných znakov (škandinávské krajiny, *Anglicko*, *Švajčiarsko*), rovnako si kríž prisvojil rad inštitúcií: *červený kríž*, ale aj hnutie *Ku-Klux-Klan*, *fašizmus* (pozri *svastika/kríž hákový*); pozri *Ukrižovanie*; *Oslávenie kríža*, *nikitirion*

1.staroveký popravný nástroj v podobe do zeme zasadeného kola s ostrým hrotom, neskoršie opatrený priečnym brvnom; od najstarších čias v mnohých kultúrach symbolický alebo ozdobný prvok; pozri *strom života*

2. *kresťanský symbol* Kristovej obeti, utrpenia, resp. osoby *Ježiša Krista* a symbol *kresťanskej viery*; pri zobrazení Kristovho ukrižovania hovoríme o *krucifixe*; ranokresťanský obrazový typ *Ježiša Krista*; kríž v spojení s *mušľou* v *koptskom umení* (vo výklenku *stély*) odkazuje na zrodenie duše *krstom* vodou

pozri *pacifikál*, *pektorál*, *corona triemfalis*; *staurotéka*; *supedaneum*, *symbol písenný*, *strom života*; *pašijové nástroje/arma Christi*, *nadpisová páska*, *titulus*, *chi*; *mandala*, *Odyssea*; *kruh so vpísaným rovnoramenným krížom*; *pustovnícky odev*; *veterná ružica*, *gammadium*

kríž alfa a omega - kombinovaný symbol spájajúci písmená **A** a **ω**, ktoré v hornej časti vybiehajú do tvaru kríža; obe písmená sú symbolmi začiatku a konca sveta; vychádzajú zo Zjavenia (22,13): „Ja som alfa a omega, prvý a posledný, *začiatok a koniec*“; pozri *alfa a A*; *omega ω Ω*

kríž antický - v tvare gréckeho písmena tau (T); jeden z troch základných typov kríža; pôvodná podoba kríža; symbolizuje *stred* - *sveta* a všetko ovládajúcu *silu* - *slnka*; *asýrski* králi ho nosili na krku alebo prsiach, americké etnické kultúry v ňom videli symbol boha *dažd'a* (pozri *Tlaloc*); v židovstve sa grécke tau svojou podobou krylo s hebrejským písmenom *taw*, ktoré značilo prijatie *Tóru*; v *antike* v zoznamoch písmenom tau (T) označovaní vojaci, ktorí bitku prežili, zatiaľ čo mŕtvi označovaní písmenom *theta* (Θ), ktoré bolo symbolom *smrti*; *kríž tau*; porovnaj *kríž latinský*

kríž antonský - tiež *kríž egyptský*, *kríž tau*; kríž v tvare gréckeho písmena tau (T); kresťanský názov pre kríž *egyptský*; takto sa nazýval v *kresťanstve* podľa kresťanského svätca a pustovníka *Antona Veľkého/Egyptského*; jeho tvar mali rehoľné palice; kríž v tvare T často používaný pri zobrazení *Ukrižovania*, určený pre lotrov po ľavici a po pravici ukrižovaného Krista; pozri *kresťanské rády*

kríž apoštolský - kríž s dvoma vodorovnými brvami; kríž - sv. *Cyrila a Metoda*; na štátnom znaku Slovenskej republiky je umiestnený na trojitom vrchu; názov apoštolský podľa vierozvestov Cyrila a Metoda; pozri *Slovensko*

kríž arcibiskupský - tiež názov *kríž kardinálsky*, *kríž patriarchálny*; forma *kríža latinského* s dvojicou vodorovných ramien; od neho odvodený *kríž pápežský* s trojicou vodorovných ramien, z ktorých spodné je dlhšie; v *heraldike* nazývaný *kríž lotrinský*; pozri *insígnie cirkevné*

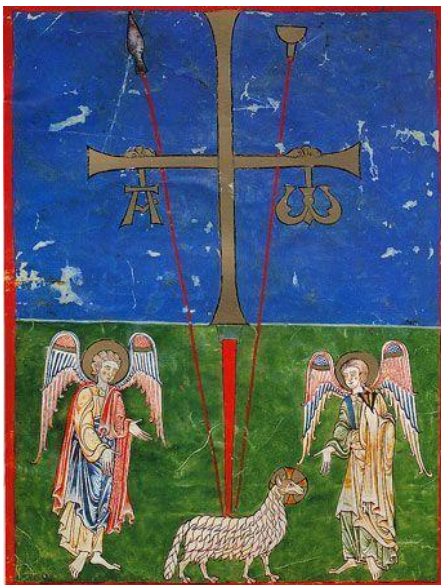
Kríž Baránka - (*Zjavenie Jána 1,1-3*; alebo 5,8); podľa niektorých ikonológov je zaradovaný do kapitoly 5,8 *Baránok prevzal sedmopečatnú knihu*; ak ide o kapitolu 1,1-3, námet inšpirovaný tromi úvodnými veršami Zjavenia: „*Zjavenie Ježiša Krista, ktoré mu dal Boh, aby ukázal svojim služobníkom, čo*

sa má onedlho diať, a On (Boh) naznačil a poslal ho po anjelovi svojmu služobníkovi Jánovi (trojnásobné zaistenie pôvodu spisu: Boh, Kristus, anjel; reťaz zjavenia vedie od Boha, cez Ježiša Krista a anjela; paralela k 22,6: *Ján ďakuje za zjavenie*), **ktorý svedčil o slove Božom i o svedectve Ježiša Krista, čokoľvek videl** (zdôraznenie, že nejde o výmysel Jána, ale o to, čo dostal v zjavení); **Blahoslavený, kto číta, aj ktorí počúvajú slová tohto proroctva a zachovávajú** (trojaká forma prijatia: čítať, počúvať, zachovať /v myslí a srdci/), **čo je napísané v ňom, lebo čas je blízko** (čas konca ľudstva)“; obrazový typ Kríž Baránka sa obmedzuje na stredoveké *iluminácie* (pozri *Beatova apokalypsa*); tvorí rovnoramenný kríž na žrdi so zavesenými písmenami *alfa* a *omega*, odkazujúcimi na opakované Kristove vyhlásenia (1,8): *Ja som Alfa i Omega* (1,8; 11; 21,6; 22, 13) a s *Baránkom Božím* v prekrížení alebo pri päte žrde, oslavovaným spravodlivými s *citerami*, alebo anjelmi; pozri *apokalyptické motívy*

(1,1-3; Názov a pôvodca knihy. 5,1-14. Baránok prevzal sedmopečatnú knihu). **Kríž Baránka** (Beatus Facundus, 1047)

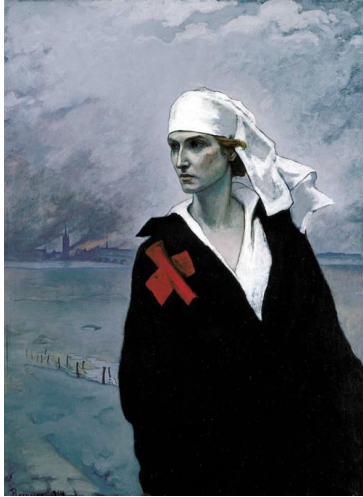
(1,1-3; Názov a pôvodca knihy. 5,1-14. Baránok prevzal sedmopečatnú knihu). **Kríž Baránka** (Beatus Fanlo, faksimile, 17.st.)

(1,1-3; Názov a pôvodca knihy. 5,1-14. Baránok prevzal sedmopečatnú knihu). **Kríž Baránka** (Beatus zo San Pedro de Cardena, 1180)

kríž barlový - tiež *kríž kladivový*; rovnoramenný *kríž grécky*, ktorý má ramena zakončené krátkymi, priečne položenými ramenami, pripomínajúcimi barly (tiež v ňom možné vidieť štyri kríže v tvare T); tým sa líši od *kríža opakovaného*, ktorý má všetky ramená zakončené ďalšími krížami; pôvodom symbol Vikingov; pozri *kríž jeruzalemský*

kríž červený - medzinárodný symbol humanitnej pomoci v podobe *kríža gréckeho* na bielom poli; 1863 v Ženeve uznaný za medzinárodný symbol; odvodený zo švajčiarskeho štátneho symbolu v obrátenej farebnosti; pre svoju kresťanskú symboliku ho neprijali niektoré islamské krajiny (pozri *červený lev a slnko*, *červená židovská hviezda*, *červený polmesiac*, *červené srdce*)

R. Broks: Francúzsky červený kríž

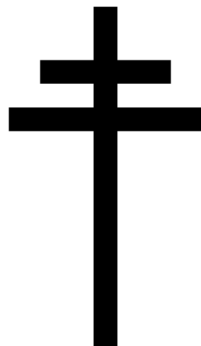
kríž brabantský - tiež *kríž d'atelinový*

kríž d'atelinový - tiež *kríž brabantský*, *kríž Lazárov*; *kríž latinský* alebo *kríž grécky* so zakončením všetkých ramien *trojlístkom*, symbolom sv. Trojice; spája v sebe symboliku ukrižovania a trojjednosti; rozšírený najmä v 13.storočí

kríž dvojitý - rovnoramenný *kríž grécky* prekrížený ešte *krížom Ondrejským*; tým dostáva podobu *hviezdy*

kríž dvojramenný - tiež *kríž arcibiskupský*, *patriarchálny* alebo *dvojkříž*; kríž dvojramenný je v súčasnosti vyobrazený na troch štátnych znakoch: Litvy, Maďarska a Slovenska; v r. 1991-1995 bol tiež na štátnom znaku Bieloruska; kratšie priečne brvno má naznačovať tabuľku, na ktorú Pilát dal napísať meno a vinu Ježišovu (pozri *titulus*)

http://cs.wikipedia.org/wiki/Dvojramenn%C3%BD_k%C5%99%C3%AD%C5%BE

Autor neuvedený: Znak s dvojramenným krížom (1701 – 1800)

Litva

Maďarsko

Slovensko

Bielorusko

kríž egyptský - tiež *kríž antonský*, *crux commissa*/kríž *spojený*, *kríž tau*; kríž v tvare gréckeho písmena T; má rovnaký tvar ako *kríž antický*; v starovekom Egypte symbol *nesmrteľnosti*; pre alexandrijských kresťanov *emblém*

kríž egyptský anch - tiež *anch/ankh*, *crux ansata*/kríž *závesný*, *kríž nilský*; kríž v tvare písmena T, ktorý má na uprostred vodorovného ramena slučku; egyptský symbol *života*, *radosti* a *šťastia*; hieroglyf tohto tvaru znamená *život* alebo *oplodnenie* slnkom, v *kružnici* videné slnko, vo zvislej *priamke* slnečný lúč; kresťanskými *Koptami* ako symbol budúceho života; pozri *atribúty*, *symboly*, *alegórie* a *prirovnania*; *corona triumphalis*

kríž Geronov - Geronov kríž

kríž grécky - *kríž rovnoramenný*; lat. *crux imissa quadrata*; jeden z troch základných typov krížov; zvislé aj vodorovné rameno je rovnakej dĺžky, čiže komponovaný do štvorca; obľúbený tvar pôdorysu *byzantských chrámov*; z neho odvodený *kríž barlový*; významovo sa prekrýva s *krížom slnečným*; pozri *kríž dvojitý*, *kríž jeruzalemský*, *kríž červený*, *pilier krížový*, *veterná ružica*

kríž hákový - tiež *crux gemmata*, *svastika*; staroveký symbol *pohybu* a *slnka*; dnes zvyčajne chápaný v zúženom význame symbolu fašistického hnutia 30.-40.rokov; porovnaj kríž maďarských fašistov: *kríž šípový*

1. kríž s koncami ramien hákovito zahnutými; jeden zo *symbolov geometrických*, najstarší *slnečný symbol* pôvodom z Indie; *kríž rovnoramenný*, ktorého štyri ramená sú zalomené alebo v zakončení zaoblené; jeden z najstarších rotačných *ohňových* a *slnečných* symbolov Ázie (Čína, Japonsko, India; v *mezopotámskom* staroveku pozri *pečatidlá*) a Ameriky, objavuje sa aj v *antike*; v indickom *budhizme* kľúčom k *raju*; *dola*va smerujúce zalomenie ramien značilo *zrodenie*, *šťastie*; zalomenie *doprava* značilo *zostup*, *zánik*, *smrť*; pôvod odvodzovaný zo zjednodušených zobrazení *kríža slnečného*, *morskej hviezdice*, *dvoch prekrížených bleskov*, *Thorovho kladiva* (*Škandinávia*), *človeka*, *letiaceho čapa* apod.; *trojramenný hákový kríž* (*trojramenná svastika*, lat. *triquetrium*, *triskeles*) sa objavuje súčasne so štvoramenným hákovým krížom, ale je menej častý (v *románskom umení* znamenal *božskú trojjednosť*); *jadro trojramennej svastiky* tvoria tri *dostredne zoradené priamky* ako symbol *statickej jednoty* a *trojjednosti*; v *kresťanstve* je *crux gemmata* symbolom Krista; pozri *gammadium*; *kríž šípový* 1

2. tiež *kríž nacistický*; *kríž grécky* s ramenami *pravouhlo zahnutými* v *smere* - *doprava*; *emblém* nacistického hnutia; symbol *nadvlády*; politický význam na prelome 19.-20.storočia v

šovinistických a nacionalistických hnutiach *Nemecka* a *Rakúska*, kde nadobudol navyše v súlade s ideológiou aj antisemitský podtón; pravotočivú formu hákového kríža postaveného na hrote ramena prijala národno-socialistická strana Nemecka 1920 a od roku 1933 súčasť výsostného štátneho *znaku*; symbol prevzatý hnutiami v *Lotyšsku*, *Maďarsku*, *Švédsku*, *Anglicku* (1933 nahradil *fascies*), *Holandsku*, *USA*; napriek porážke fašizmu symbol prežíva ďalej v nacistických a neonacistických hnutiach aj po 2.sv.vojne: *USA* (kríž doplnený modrým kruhovým poľom); pozri *liktorský zvázok*; *symboly číselné 4*; *nacizmus*; *kríž šípový 2*

kríž chevronsý - tiež *kríž utrpenia*, *kríž zlomený*; v tvare písmena X s predĺženým a zlomeným ľavým horným ramenom; symbolizuje Kristovo zvrútenie; pozri *Agónia v Getsematskej záhrade*; *Ukrižovanie* – Sedem slov

kríž írsky - www v súvislosti s heslom *tzv. Taranisove kolieska*: v našich lokalitách sa pomerne hojne nachádzali tzv. Taranisove kolieska, ktoré boli symbolmi slnka (pozri *slnečný symbol*); neskoršie sa z nich vyvinul známa *tzv. keltský kríž*, ktorý je mutáciou medzi Taranisovým symbolom a klasickým kresťanským *rovnoramenným krížom*; neskoršie sa keltský kríž prispôbil *latinskému krížu* s predĺženým dolným koncom, čím vznikol tzv. írsky kríž

kríž jablčkový - tiež *kríž ruský 2*, *kríž paličkový*; *grécky kríž*, ktorého ramená sú zakončené malými *kružnicami*

kríž jeruzalemský - *kríž barlový* alebo *grécky*, medzi ktorého ramenami (v jednotlivých voľných štvorcových poliach tvorených krížom) sú rozmiestnené ďalšie štyri grécke alebo barlové kríže; kríž jeruzalemský symbolizuje *päť rán Kristových* a býva votkaný do plášťov *rytierov svätého Hrobu* a bol nábožensko-mocenským symbolom počas *krížových výprav*

kríž johanitský - tiež *kríž maltézsky*; erbový znak johanitov a *templárov*

kríž kardinálsky - tiež *kríž arcibiskupský*, *kríž patriarchálny*

socha archanjela Gabriela v Budapešti

- kríž keltský** - *grécky kríž* so stredom ramien pretátnym kolesom, symbolizujúcim slnko; pozri tzv. *Taranisove kolieska*; *slnečný symbol*
- kríž kladivový** - tiež *kríž barlový*; pochádza od Vikingov
- kríž klinový** - typ heraldickej figúry
- kríž konsekračný** - *konsekračný kríž*
- kríž Konštantínov** - tiež *kríž latinský*; kríž používaný v 4.storočí, v časoch vlády *Konštantína Veľkého*; pozri *corona triumphalis*
- kríž konštantínsky** - 1. *Kristov monogram* z gréckych písmen chí (X) a ró (P), čo sú počiatkové písmená slova *XPICTOC*; písmeno P s dvoma ramenami po každej strane, prekríženými v strede zvislého nosníka; pozri *symboly kresťanské*
2. *kríž Konštantínov*
- kríž koptský** – *grécky kríž* s kruhovým stredom; medzi jednotlivými ramenami vložené *klince* smerom do stredu; klince symbolizujú utrpenie ukrižovaného Krista
- kríž kotevný** - *kríž grécky* s ramenami rozštiepenými do dvoch háčikov; zahalený symbol ukrižovania; český výraz *kríž kotvicový*; v červenej podobe ide o *kríž templársky*
- kríž kotvový** - *kríž grécky* alebo *latinský* s ramenami na konci v tvare kotvy, symbolu *nádeje*; názvy *kotvový* a *kotevný* (česky *kotvicový*) niekedy zamieňané
- kríž Kristov - Kristov kríž**
- kríž krížikový** - tiež *kríž opakovaný*
- kríž latinský** - tiež názov *crux immissa*, *crux immisa oblonga*, *kríž Konštantínov*; jeden zo základných typov kríža; komponovaný do obdĺžnika, ktorého vodorovné rameno sa kríži v hornej časti vertikálneho ramena, ktoré býva dlhšie; je *crux invicta* (víťazným krížom) *kresťanstva*; významovo býva spájaný aj s *krížom Ondrejským* v tvare X a *krížom konštantínskym* v tvare P: *XPICTOC* (lat. *Christos*); latinský kríž tvorí dnešnú podobu užívanú na *krucifixe* (porovnaj *kríž antický*); ide o prevládajúci tvar *pôdorysu* stredovekých *kostolov* kresťanskom Západu; porovnaj *kríž d'atelinový*; *kasula*

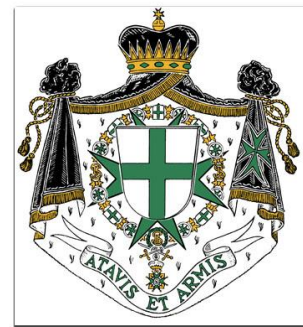

Fridrich Barbarossa (miniatura rukopisu, 1188)

kríž Lazárov – Frotscher: tiež *kríž d'atelinový*; od 12.st. zelený látkový kríž na ľavej strane hrude čierneho rehoľného šatu prípadne plášťa *rytierov sv. Lazára*

www: osem hrotový kríž so všetkými ramenami rovnako dlhými, tvarom identickým s maltézkym (takto je tento kríž nazývaný v heraldickej terminológii); na rozdiel od maltézskeho kríža, ktorý je biely, má kríž lazariánsky zelenú farbu; zaujímavosťou je, že v súčasnosti oficiálne používaným znakom lekární je jednoduchý zelený kríž; jeho zelená farba je prevzatá z kríža Rádu a symbolizuje pôvodné rádomé poslanie – bylinárstvo a liečiteľstvo; rád má svoj erb, vlajku, insígnie a rádomý odev, zvyky, tradície a štruktúru; medzinárodná skratka názvu Rádu je OSLJ (The Military and Hospitaller Order of Saint Lazarus of Jerusalem)

kríž Lazárov v heraldike rádu rytierov sv. Lazára

tzv. **kríž lotrinský** - v heraldike názov pre *kríž arcibiskupský*; *dvojitý kríž* bol od 10.st. v znaku lotrinských kniežat; do Lotrinska sa dostal prostredníctvom kniežaťa Svätopluka, krstného syna Svätopluka I.; v dobových prameňoch písaný ako Zuentibolch; vládol Lotrinsku na severovýchodnom území Francúzska (preto kríž lotrinský); počas 2.svetovej vojny sa lotrinský kríž stal symbolom slobodných francúzskych síl, ktoré sa vytvorili vo Veľkej Británii pod vedením generála Charlesa de Gaulla

minca lotrinského kniežaťa

lotrinské knieža René z Anjou v pancieri s lotrinským krížom (15.st.)

kríž lotrovský - tiež *kríž vidlicový*; lotor v biblichtine znamená pomstiteľ; kríž s tromi ramenami v tvare Y; v námete Ukrižovania určený pre dvoch lotrov; tí sa však niekedy objavujú zavesení na *krížoch tau* na rozdiel od Krista pribitého na *kríži latinskom* nazývanom aj latinským termínom *crux immissa* (kríž prekrižený)

kríž maltézsky - tiež *kríž johanitský*; štvorramenný kríž odvodený z *kríža gréckeho*, ktorého ramená sa na vonkajších koncoch rozširujú do dvoch hrotov zbiehajúcich sa priamočiario v strede; upomína *osem kresťanských sviatostí* a je *heraldickým znakom johanitov a templárov*

kríž nacistický - tiež *kríž hákový 2*

lotyšský výsostný znak (1926 – 1940)

kríž nerovnoramenný - kompozičný princíp zobrazovania, ktorý vychádza zo *symbolov geometrických*, ako sú *horizontála, vertikála, z významu umiestenia* (pozri *cursus, status*); pozri *kríž rovníoramenný*

a) *kríž*, ktorého vodorovné rameno pretína zvislicu v jeho hornej časti; symbol prevahy pozemského diania (význam *horizontály*); v umení býva osnovou prúdov a názorov sústredených k zemi, pozemskému a spoločenskému daniu > obrazy a reliéfy majú vysoko položený obzor alebo celkom vylučujú zobrazenia oblohy; symbol zodpovedá aj prúdom zameraným na vnútorné, hlbinné deje, zobrazenia *podsvetia*

b) *kríž*, ktorého vodorovné rameno pretína zvislicu v jeho dolnej časti; symbol prevahy kozmického diania (význam *vertikály*); v umení je osnovou prúdov a názorov sústredených na *kozmicke javy* a deje; *kompozícia* kladie obzor nízko, takmer vylučuje zem a ťažisko obrazového diania kladie do oblohy (prírodné úkazy) alebo na nebo (božstvá)

križ nílsky - tiež *križ egyptský ankh/anch, križ závesný*; egyptský symbol života a kľúča k *Nílu*, stotožňovaného s rajskou riekou - *Gehon*

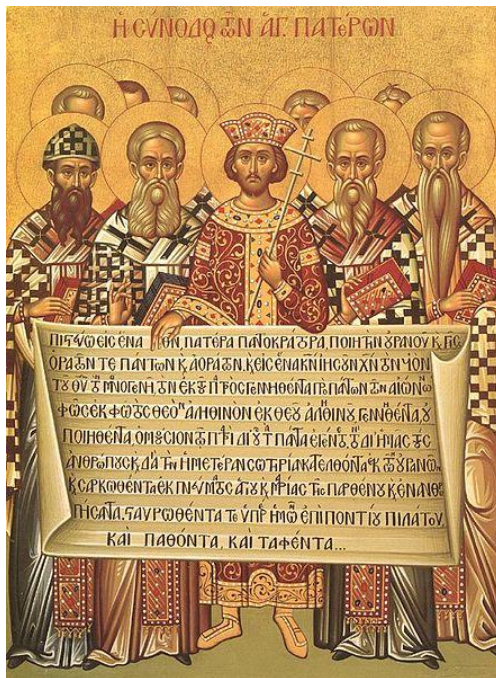

križ okenný - okenný križ

križ Ondrejský - v tvare písmena X; typ križa *crux decussata*; *križ rovníramenný* postavený šikmo v tvare X; v antickom kresťanstve splynul s gréckym písmenom chí (X) z monogramu Krista (gr. ΧΡΙΣΤΟΣ – lat. Chistos; pozri ďalej *christogram*) a latinskou číslou desiat X, ktorá v kresťanskej symbolike číselnej znamená *desatoro prikázani*; križ Ondrejský tiež chápaný ako prekřížené brvná ohňového oltára, na ňom ukrižovaný a upálený apoštol Ondrej (Ondrejský križ sa stal jeho atribútom); križ Ondrejský symbolom dynamickej, duchovnej aktivity; prekryva sa významom so symbolom písmovým a číselným: X; spojením križa Ondrejského a gréckeho vzniká *križ dvojité* v tvare hviezdy; pozri *križ rovníramenný* b

križ opakovaný - tiež *križ križikový*; z množených latinských alebo gréckych križí; rovníramenný grécky alebo latinský križ, ktorého ramená tvoria štyri križe vzniknuté ich ďalším priečnym prekřížením

križ ortodoxný - *križ latinský* s tromi brvnami, z ktorých stredné je širšie; symbol prehĺbenia viery

Konštantín Veľký medzi cirkevnými otcami na Nicejskom koncile

križ paličkový - tiež *križ jablčkový, križ ruský 2*

križ pápežský - vychádza z dvojitého križa arcibiskupského/patriarchálneho/ kardinálskeho, ale na rozdiel od nich má trojicu vodorovných ramien; zhora dolu sa rozširujúcimi; horné, najužšie priečne rameno znamená *titulus*, nápis *INRI*; iný výklad: tri brvná zodpovedajú kňazskému, učiteľskému a

pastierskemu úradu pápežského úradu; ďalší výklad: tri brvná predstavujú hojnosť moci; pozri *insígnie cirkevné*

kríž patriarchálny - tiež *kríž arcibiskupský, kríž kardinálsky, kríž pápežský, dvojramenný, dvojkríž*

www: patriarchálny kríž je druh kríža byzantského pôvodu; bol používaný ako znak *arcibiskupov* a *patriarchov* a spája sa s heraldickým znakom uhorského kráľa Bélu III. (1148 - 1196), ktorý žil v *Konštantínopole*; r. 1477 René Lotrinský pod týmto znakom viedol armádu do bitky v Nancy

Patriarchálny kríž na zadnej strane mince Royal Gold Mallorky (1310-1387)

Pápež Hilarius (Hartmann Schedel: Norimberská kronika, 1440-1514)

kríž peterský - s ramenami v spodnej časti < *apoštol Peter* bol ukrižovaný hlavou dolu

kríž pontifikálny - *pontifikálny kríž*

kríž pravoslávny - *kríž ruský 1* s trojicou ramien; spodné rameno, krátke a šikmé, predstavuje *suppedaneum* pod nohami ukrižovaného Krista

Cyril a Metod (freska kostola v ruskej obci Kaga)

križ procesionálny - z lat. procesia – „prosebný sprievod veriacich“; križ nosený na čele tohto sprievodu; zobrazovaný s ním napr. sv. Vavrinec

J. Želibský: Dedinská procesia

križ rovnoramenný - a) *križ grécky* (+)

b) *križ ondrejský* (x) križ rovnoramenný, priečne položený: symbol dynamickej, duchovnej aktivity; prekrýva sa významom so *symbolom písmovým* a *číselným*: X

c) križ rovnoramenný priečne prekrytý ďalším križom; symbol jednoty *aktívneho x* (*križa ondrejského*) a *pasívneho +* (*križa gréckeho*); významom tiež zodpovedá *oktogónu*

d) symbol *pasívnej - rovnováhy*; pozri *symboly geometrické*

e) kompozičný princíp zobrazovania, ktorý vychádza zo *symbolov geometrických* ako sú *horizontála*, *vertikála*, z významu umiestenia (pozri *cursus*, *status*); založený na symbole *horizontály* (život, historické denie) a *vertikály* (duchovné smerovanie, konštruktívna vôľa), ktoré sa harmonicky vyrovnávajú vo svojom strede; pozri *križ nerovnoramenný*, *symboly geometrické*; *štyri živly*

-v súvislosti s heslom *kruh so vpísaným štvorcom na základne rozdeleným uhlopriečkami*: zahrnuje význam *kruhu*, *štvorca* a priečne položeného rovnoramenného križa, symbolu dynamickej, duchovnej aktivity

križ ruský - 1. tiež *križ pravoslávny*

2. tiež *križ jablčkový*

križ Ružový - *Ružový križ*

križ skatový - križ, ktorého horné vertikálne a vodorovné ramená tvoria široké kvaple zbiehajúce sa do stredu, zatiaľ čo široké spodné vertikálne rameno sa *konvexne* zbiera do stredu; najvyšší farebný symbol francúzskych kartových listov; pozri *karty*

križ slnečný - križ obopnutý *kružnicou* (porovnaj *križ keltský*, v ktorom kružnica pretína ramená); východný ale aj germánsky *kozmozologický* symbol *slnka*, *svetla* a *života*, ročného cyklu, zjednotenia protikladov, večnosti; v *kresťanstve* je vo vzťahu k vykupiteľstvu, znázorňuje aj štyri nebeské osi, štyri vetry, štyri *rajské rieky*; jeho ramená o rovnakej dĺžke sú prekrížené v strede a obopnuté *kruhom*; usudzuje sa, že zjednodušením slnečného križa je *svastika*; významovo sa s križom slnečným kryje *križ grécky*; pozri *symboly číselné*: 4; *slnečný symbol/solárny symbol*

križ s lúčmi v tvare trojuholníka - pozri *Božie oko*

križ spojený - lat. *crux commisa*; tiež *križ egyptský*; symbolizuje *stred* - *sveta* a všetko ovládajúcu *silu* - *slnka*; *asýrski* králi ho nosili na krku alebo prsiach, americké etnické kultúry v ňom videli symbol boha dažďa (pozri *Tlalock*); v židovstve sa kryl s hebrejským písmenom *taw* (ת) a značil prijatie *Jahveho* viery, *Tóru*; v starovekom Egypte symbol *nesmrteľnosti*

križ, srdce, kotva - *kresťanský symbol* - viery, lásky a nádeje

križ stromový - symbolické pomenovanie *stromu života*; má podobu križa s listami, plodmi alebo kvetmi

križ Svätý - *Svätý križ*

križ šípový - 1. tiež *križ hákový 1*; rovnoramenný križ s ramenami zakončenými šípkami na znamenie odstredivých síl; pozri *križ šípový vo štvorci*

kríž šípový vo štvorci - variant *šípového kríža*; symbol maďarských fašistov; mal vyjadrovať výbojnú silu hnutia; porovnaj *kríž nacistický*

kríž tau - názov podľa gréckeho písmena T (tau), ktoré v sebe nesie symboliku hebrejského písmena taw (ת); symbolizuje *stred sveta* a všetko ovládajúcu silu *slnka*; *asýrski* králi ho nosili na krku alebo prsiach, americké etnické kultúry v ňom videli symbol boha *dažd'a* (pozri *Tlaloc*); v židovstve sa kryl s písmenom taw (ת) a značil prijatie *Jahveho* viery; v *antike* krížom tau označovali vojaci, ktorí bitku prežili, zatiaľ čo mŕtvi označovaní v zoznamoch písmenom theta (Θ) symbolom *smrti*; v kresťanstve pod menom *kríž antonínsky*; na kríži tau zobrazovaní tiež lotri z výjavu *Ukrižovanie Krista*, hoci im je určený aj *kríž lotrovský* v tvare Y

G. B. Tiepolo: Ukrižovanie

kríž templársky - červená podoba *kríža kotevného*

kríž tlapkový - *kríž grécky* s ramenami *konvexne* sa zbiehajúcimi do stredu; symbolizuje *svetové strany*

kríž toloský - *kríž grécky* s ramenami v tvare trojrohých tlapiek zakončených guľkami, zbiehajúcimi sa do stredu; symbol *trojjednosti*

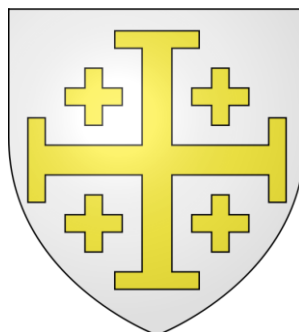
kríž triumfálny - *triumfálny kríž*

kríž utrpenia - tiež *kríž chevronsý*, *kríž zlomený*

kríž vetvový - má podobu vetví v tvare *kríža egyptského*, prípadne so skráteným výčnelkom strednej vetve; pripomína *kríž latinský*, iba má skrátené horné vertikálne rameno

kríž vidlicový - tiež *kríž lotrovský*; kríž v tvare písmena Y; rovnoramenný kríž, v ktorom ku zvislému ramenu smerujú uhlopriečne obidve ramená bez toho, že by sa pretínali; kríž vidlicový pripomína prútik hľadačov vody, preto sa dotýka symboliky *vody*; kresťanské *gesto* posväcujúce vodu, robiace ju živou (*živá voda*), bolo vedené v tvare vidlicového kríža; viaže sa aj k symbolike *stromu života*, k symbolike písmena *ypsilon* (pozri *symboly písmové*); vyšívaný na *kasule* do 15.st., potom vymenený za *kríž latinský*

kríž vytautaský - podľa Vytautusa (Vitolda, †1430), litovského veľkokniežaťa, ktorý porazil rád nemeckých rytierov v bitke u Grunwaldu; veľá podobá tohto kríža súvisí s označením križiakov; pozri *križová výprava*

Majster Castello della Manta: Godfrey z Bouillonu s halapartňou
kríž Jeruzalemského kráľovstva

kríž víťazný - víťazný kríž

tzv. **kríž Vlčí** - tzv. *Vlčí kríž*

kríž závesný - tiež *kríž egyptský anch*, *crux ansata*, *kríž nilsky*

kríž zlomený - tiež *kríž chevronský*, *kríž utrpenia*

kríž zmierovací - zmierovací kríž

Križan Ľudovít - (†1979); slovenský maliar; vychádzal zo štýlového zázemia komárňanského okruhu, jeho expresionizmus inklinuje k štýlu Plachého, Procházku či Nedeckého; známe sú jeho diela z roku 1933 *Bez chleba*, *Bez otca* v štýle secesného expresionizmu; v neskoršom období prešiel na krajinomalbu a figurálny ľudový žáner; tým sa priradil k nacionalistickému *M. Benkovi* a panteistickému *Gwerkovi*

<http://www.eantik.sk/autor/120/krizan-ludovit/>

<http://www.webumenia.sk/web/guest/search/->

[/simpleSearch/?query=au%3A%22%C4%BDudov%C3%ADt+Kri%C5%BEn%22](http://www.webumenia.sk/web/guest/search/-/simpleSearch/?query=au%3A%22%C4%BDudov%C3%ADt+Kri%C5%BEn%22)

Ľ. Križan: Polievka chudobných (1934)

Ľ. Križan: Pred dedinou (1935)

L. Križan: Bez Otca (1933)

L. Križan: Robotníci v lome (1934)

L. Križan: Prede večerom (1934)

kríže monogramové - lat. *crux monogrammatica*; kríž vytvorený prekrížením z počiatočných písmen slova *ΧΡΙΣΤΟΣ*, pričom grécke písmeno *chí* (**X**) vodorovne pretína vertikálnu časť písmena *ró* (**P**); iným monogramovým krížom je *grécky kríž*, ktorého horné vertikálne rameno tvorí písmeno *ró*

„krížené písmo“ - pozri *bastarda*

kríženie (lodi) - miesto prieniku dvoch zvyčajne zaklenutých priestorov; v stredovekej architektúre pozri *viazaný systém*; v *exteriéri* zvyčajne vyjadrené *vežou* (často so *sanktusníkom* alebo *kupolou*); pozri *travé*; *chorus mayor*

kríženie oddelené - *kríženie* štvorcového pôdorysu oddelené oblúkmi kríženia, ktoré ležia na *pilieroch* kríženia od pozdĺžnej lode, ramien *priečnej lode* (pozri *transept*) a *chóru*; zachovaná rovnaká výška oblúkov

kríženie zovreté - *kríženie chrámových lodí* a *klenieb*, pri ktorom oblúky kríženia nemajú rovnakú výšku vrcholu alebo stoja na výbežkoch muriva vychádzajúcich z pilierov kríženia a zužujúcich podstatne priechody